

Damir Kukić**(NE)ZABORAVLJENA PROŠLOST****Sažetak**

Kultura sjećanja je koncept koji se razlikuje od historije i ideologije, ali se oni često dodiruju i prožimaju. Evokacija prošlosti i kreiranje narativa, od strane vladajućih elita, jesu procesi karakteristični za moderne državne (nacionalne) ideologije. Takvi narativi su često povezani s mitovima koji predstavljaju ključne trenutke iz nacionalne prošlosti. Analiza tih narativa, na prostorima Zapadnog Balkana, pokazuje da su mnoge slike i događaji iz prošlosti zaboravljeni, a da se sjećamo, uglavnom, onoga što nam najavljuje ružnu budućnost.

Ključne riječi : kultura sjećanja, ideologija, kolektivno pamćenje, prošlost, mit

Uvod

Razmatranje koncepata kolektivnog pamćenja i kulture sjećanja podrazumijeva njihovu komparaciju sa pojmovima ideologije i historije. Društvena memorija jeste svojevrsno podsjećanje na prošlost zajednice u kojoj se producira ta memorija što, na direktan način, stvara situacije u kojima se stalno prepliću ideološke komponente i historijske činjenice, realno i izmišljeno, objektivno i manipulativno. Prošlost se, u tom kontekstu, uvijek dodiruje i sa onim što određuje sadašnjost i sa društvenim i političkim projekcijama budućnosti.

Moderna je označila preuzimanje moći od strane države. Crkva je morala prepustiti vodeću (političku) ulogu državi koja je ustanovila novu ideologiju. Državna ideologija, koja je stvarala vrijednosni okvir za realizaciju političke vlasti u nacionalnim državama, preuzela je i monopol nad prošlošću. U tom periodu, kada prosvjetiteljstvo omogućava odvajanje politike, države i obrazovanja od crkve, državna ideologija je trebala kreirati nove poglede na prošlost jer su ti pogledi neposredno bili povezani i s političkim potrebama i interesima u sadašnjosti.

I tokom XX stoljeća (naravno i u novom mileniju) različite ideologije su modelirale različite kulture sjećanja. To se, prije svega, odnosi na dva velika ideološko-politička bloka, kapitalistički i socijalistički, ali i na veliki broj kolektivnih modela pamćenja koji su nastajali nakon hladnog rada i to, uglavnom, kao dio državnih i nacionalnih projekata. Ovi procesi su prepoznatljivi i na Zapadnom Balkanu, pa tako i u Bosni i Hercegovini, gdje su različite kulture sjećanja producirane kao simbolički narativi na temelju kojih se evociraju ili zaboravljaju elementi iz prošlosti.

Kolektivno pamćenje

Država i državna ideologija, u onom periodu kada je „prosvjetiteljstvo srušilo iluziju o nastavku prošlosti na drugom svetu“ (Kuljić, 2006, 33), imaju političku potrebu da kreiraju jedno novo kolektivno sjećanje koje će, kroz drugačije diskurse i sisteme vrijednosti, posmatrati i tumačiti prošlost. Kreiranje tog kolektivnog modela sjećanja trebalo je da omogući kontinuitet te društvene zajednice i njeno utemeljenje na određenim vrijednostima. Na taj način se kultura sjećanja pojavljuje kao način kako društvo ostvaruje vlastiti kontinuitet i kako daje smisao prošlosti, tom društvu i njegovim članovima, te čitavom svijetu.

Autor Jan Assman je prvi upotrijebio pojam kulturno pamćenje 80-tih godina XX stoljeća. Pod tim pojmom podrazumijevana su dva elementa – kultura sjećanja i odnos prema prošlosti; kultura sjećanja jeste kolektivno nastojanje za osavremenjivanjem prošlosti ponavljanjem osobenih kulturno propisanih simbola i postupaka (prema Kuljić, 38). Kultura sjećanja predstavlja način kako društvo konstruira svoje znanje o vlastitoj prošlosti i kako se to znanje prenosi generacijama stvarajući vlastiti identitet. U tom procesu nezaobilazno je i pitanje odnosa prema prošlosti u kojem se, u stvari, ogledaju potrebe sadašnjih političkih, ideoloških i društvenih struktura.

Kolektivno konstruiranje sjećanja o prošlim događajima protkano je političkim i ideološkim postavkama. Stoga se u kolektivnom sjećanju, odnosno u kulturi sjećanja nekog društva pojavljuju i različiti oblici selektivnosti, manipulacije i distorzije. Dok historija kao naučna disciplina insistira na metodi, provjeri i kritičkoj raspravi, koja ne može biti utemeljena na spontanom i površnom pamćenju, dotle je, s druge strane, pamćenje „u stalnoj evoluciji, stvaraju ga živa društva, otvoreno je prema dijalektici sjećanja i zaborava, nesvesno deformacija, izloženo manipulaciji, zamire i periodično se obnavlja“ (Kuljić, 122).

Historija proučava prošlost nastojeći biti analitična i kritična, historija predstavlja intelektualnu funkciju i djelatnost koja insistira na objektivnom i argumentiranom pristupu. Pamćenje je promjenljivo, okrenuto konkretnom, uz potrebu da uvijek bude aktualno i manifestno : sjećanje na prošlost i tradiciju se nastoji institucionalizirati (kroz spomeničku arhitekturu, kult relikvija, kanonizaciju spisa) i promovirati brojnim ritualima i manifestacijama. Jasno je da se historijski pristup prošlosti i kolektivno pamćenje o toj istoj prošlosti dodiruju i imaju brojne zajedničke elemente. Ali, istovremeno njihovi motivi, ciljevi i metode su različiti što dovodi i do različitih sadržaja i narativa kojima se tumače i prikazuju događaji iz prošlosti.

Historija se, uprkos prožimanju sa kolektivnim pamćenjem, od njega razlikuje, između ostalog, prema ključnim ciljevima, „kritici izvora, empirijskoj proverljivosti, racionalnoj logičkoj argumentaciji ... i diskurzivnom zaključivanju“ (Kuljić, 132). Kultura sjećanja uokvirena u kolektivno memoriranje i tumačenje vlastite (nacionalne) prošlosti često svoje stavove pojednostavljuje i locira u samo jednu vizuru i samo jedan pogled – takvi stavovi ne dozvoljavaju pluralitet i ne uvažavaju kontekst vremena. U kolektivnim sjećanjima prošlost je uvijek prisutna kao sadašnjost, a pojedini trenuci iz prošlosti postaju vječni i bez njih se ne može niti ocijeniti sadašnjost niti projektirati budućnost.

Na taj način bitke, ličnosti, događaji i iz davne prošlosti postaju aktualni, te funkcioniraju kao naši suvremenici i akteri današnjih društvenih procesa. Državna ideologija kroz kolektivno pamćenje ne samo da sadašnjost povezuje sa prošlošću nego, ujedno, tu prošlost pokazuje kao bezvremenu što znači i kao imperativnu i poželjnu u budućnosti. Pojedinačni stavovi o prošlosti i pojedinim događajima, posebno onim bolnim u kojima su stradavali brojni ljudski životi, moraju se onda uskladiti s kolektivnom matricom i dominantnim ideološko-vrijednosnim sudom. U protivnom, takvi pojedinci nemaju šta tražiti unutar tih kolektiviteta.

Ono čime se historija bavi jeste *res gestae* (ono što se desilo), odnosno analiza prošlosti ili *historia rerum gestarum* (pisanje o onom šta se desilo). Takva analiza prošlih događaja podrazumijeva i objektivizaciju stradanja drugih, a ne samo isticanje žrtava jedne (vlastite) nacije. Državnom ideologijom konstruirano kolektivno pamćenje, s druge strane, ima pristup koji se često svodi na koncept *sit venia verbo* – zaboravljanje stradanja drugih. Kultura sjećanja se onda evocira putem arhetipskih slika – o svojoj naciji kao stalnoj žrtvi i o drugima kao vječno prisutnim neprijateljima.

Upravo s razvojem prosvjetiteljstva i odvajanja države od crkve došlo je i do okončanja perioda kada je mitologizacija realizirana na temelju religijske matrice. Sekularizacija i jačanje nove uloge države i njene ideologije omogućile su promociju nacije i stvaranje novog modela mitologije. Nova mitologija hiperbolizira značaj i koncept nacije kao apsoluta čovjekove pripadnosti, te ta nacionalna mitologija počinje da funkcionira kao legitimno vezivo nacionalne države i nacionalnog jedinstva (Velikonja, 1996, 65).

Moderno kreiranje kolektivnog pamćenja i kreiranje kulture sjećanja povezano je sa osnaživanjem državne ideologije i mitologiziranja nacije kao nosioca državne vlasti. U tom kontekstu se i mit pojavljuje kao veoma bitna komponenta u cjelokupnom sistemu. Taj proces, čak, dovodi do preplitanja i spajanja tradicijskog mita sa ideološkim mitom, pa se strukturalni elementi tradicijskog mita (poput zlatnog doba, svete zemlje, dobrih vladara, mita o oslobođenju, ili mita o susjedima neprijateljima) u novom ideološkom mitu upotrebljavaju, od strane vladajućih elita, kao jedan zaokružen i neprobojan spoj tako da ideologija predstavlja sadašnjost mita (Velikonja, 28).

I na Zapadnom Balkanu, pa tako i u Bosni i Hercegovini, očiti su primjeri selektivnog i manipulativnog odnosa državnih ideologija i njihovih modela kolektivnog pamćenja prema nekim događajima i procesima u prošlosti. Kreiranje predstava o prošlosti, gdje se neki događaji ciljano potenciraju, a, opet, neki drugi jednostavno zaboravljaju kao da nisu ni postojali, i u balkanskim državama ima svoju mitološku pozadinu koja je fokusirana na etnonacionalnim vrijednostima i promoviranju vlastite etnije kao posebnog subjekta historije i regije.

Mitološke predstave na dinamičan način povezuju procese, te ostvaruju povezanost između prošlosti i sadašnjosti. Mitovi kreiraju holističan pogled na svijet i procese, njihove naracije stvaraju uređen ambijent u kojem se zna ko su predstavnici dobra i pravde a ko su zli i nepravедni. Iako pojedina tumačenja navode pet vrsta nacionalizama, autor Milan Matić izdvaja tri vrste mitova koje tvore nacije kao politički faktori : metafizički mitovi (nacija se predstavlja kao vječna kategorija – nebeski narod), fizički mitovi (ističu zajedničko porijeklo koje je dokaz za monolitnost, čistoću i zajedništvo nacije), te kulturni mitovi - slika o vlastitoj naciji kao posebnoj kulturi (prema Velikonja, 51).

Posebnost mitova kod novostvorenih država na Zapadnom Balkanu jeste da se oni prepoznaju, veoma često, kao dvije kategorije mitova : *ante murale* mitovi – vlastita nacija se predstavlja kao predziđe civilizacije i posljednja odbrana pred naletom protivnika/barbara; mitovi koji naciju predstavljaju kao žrtvu (Kuljić, 303). U takvom mitološkom imaginariju promovira se etnonacionalni princip prema kojem su pojedini dijelovi, čak i nedavne povijesti, potpuno izbačeni ili proglašeni zločinačkim. Takvi modeli kolektivnog pamćenja su ponovo stvorili situaciju u kojoj se zaboravlja ono čega se treba sjećati.

Na taj način je bilo moguće 1991. godine započeti ratove na prostoru bivše socijalističke Jugoslavije s podsjećanjem na 1941. godinu, odnosno tako su se 2021. godine u Bosni i Hercegovini probudile ideje o novom ratu na istim onim konceptima iz 1991/1992. godine. U oba slučaja potencirane su precizno selektirane slike iz kolektivnih pamćenja. Tako su nas, i u XXI stoljeću, elementi iz ideologiziranih kultura sjećanja, opet, vratili u prošlost i to u onu prošlost koja samo obećava da ni budućnost ne može biti lijepa.

Nova prošlost

Proučavanje kolektivnog pamćenja i funkcioniranja koncepta kulture sjećanja u Bosni i Hercegovini, također, ukazuje na neke od pomenutih relacija između ideologije aktualne vladajuće elite i prošlosti. Kultura sjećanja, ili bolje rečeno, kulture sjećanja jer se u BiH radi o

najmanje tri entonacionalno strukturirane tvorevine, određuju sadašnjost bosanskohercegovačkog društva pozivajući se, između ostalog, upravo na one elemente prošlosti koji iskazuju da su neke pojave i djelovanja u sadašnjosti ispravna, a da su neka nerazrješena i konfliktna.

Kultura sjećanja u Bosni i Hercegovini je, dakle, direktno povezana s etnonacionalnim političkim projektima koji imaju svoja evokacijska jezgra i u prošlosti i u nekim narativima mitološkog karaktera. Takva kultura sjećanja jeste umrežena sa dominantnim komponentama iz kolektivnih (etnonacionalnih) pamćenja. Kolektivni karakter tih procesa i odnosa jeste zadata matrica čije postojanje ima dugogodišnji karakter.

Naime, kolektivni imaginariji na ovim prostorima, ne samo u Bosni i Hercegovini, nisu novi fenomen nego su model ponašanja koji bitno određuje sve odnose i djelatnosti u društvu. Upravo je prelazak vlasti iz ruku komunista u ruke nacionalnih političkih elita, u okviru čitave bivše Jugoslavije, pokazao koliko je snažna ta matrica kolektivne pripadnosti i identitetske ideologije u kojoj je pojedinac potpuno nebitan ako nije deklarativno član *kolektiva*.

Tako pojedini autori smatraju kako se stapanje komunista i nacionalista odigralo na dva načina i dva povijesno oblikovana kolektivna imaginarija – prvi je opći, tradicijski imaginarij bune i otpora, a drugi je politički imaginarij revolucionarne ljevice (Žanić, 1998, 312). Ta dva kolektivna imaginarija su obilježila, u političkom, društvenom i kulturološkom smislu, protekla dva vijeka na ovim prostorima – jedan kolektivni imaginarij je bio epski i nacionalni gdje se borba protiv stranog osvajača zasnivala na principu nacionalnog oslobođenja, dok je drugi kolektivni imaginarij bio onaj koji je davao legitimitet vlasti čija se ideologija temeljila na klasnom oslobođenju.

Oba ova kolektivna imaginarija nisu dozvoljavala razvoj civilnog društva niti učešće pojedinca i građanskog modela u političkom i društvenom djelovanju. Zato ni prelazak iz jednog u drugi kolektivni imaginarij, iz jedne nominalno anacionalne političke partije u druge isključivo nacionalne partije, nije bio uopće problematičan niti na individualnom a, pogotovo, ne na društvenom planu jer su ključni ciljevi, u ideološkom smislu, ostali isti – oni su ostali kolektivni samo što to više nisu bili klasni nego nacionalni ciljevi. Ti kolektivni imaginariji su imali i svoje modele kulture sjećanja koji su nastojali, u skladu s ciljevima svojih kolektiva, odrediti šta je to što (ne)trebamo zaboraviti iz prošlosti.

Ono što je posebno bitno, kada je riječ o djelovanju nacionalnih ideologija i njihovog kolektivnog pamćenja u Bosni i Hercegovini, jeste odnos prema pojedincu/građaninu, te odnos prema drugim nacijama. Nacije u Bosni i Hercegovini nisu političke (građanske) nego su organske, a to znači da njihova hijerarhijska struktura i komunitarijanska ideologija ne pridaju značaj pojedincu i njegovoj ulozi u društvu. Takve strukture utvrđuju i svoje moralne norme pri čemu odbacuju „ne samo univerzalnost prava čovjeka već i samu mogućnost zasnivanja bilo kakvih drugih prava kao važećih za sva društva i na svakom mjestu“ (Haverić, 2016a, 411).

Nastojanje da se uspostavi demokratski sistem, koji će inkorporirati univerzalne vrijednosti, u Bosni i Hercegovini je, umnogome, doživio neuspjeh upravo zbog insistiranja na etnonacionalnim matricama koje, po logici stvari, ukidaju suverenitet građana. Politički sistem u Bosni i Hercegovini, nastao nakon 1995. godine, formalno je legalizirao nejednakost građana, a dominacijom suvereniteta etnija, identitet građanina sveo primarno na etničku identifikaciju.

Ono što pokazuje aktualna situacija u Bosni i Hercegovini jeste da se, i to važi za političke procese i u Evropi i u svijetu, moraju postaviti suštinska pitanja kako bi se ponudili i adekvatni odgovori. Jedno od tih pitanja svakako jeste : „kako se utvrđuje kolektivni identitet u demokratiji koja u bitnome počiva na pojedincu i njegovim pravima“ (Haverić, 2016a, 27). Iz ovoga pitanja proističu i pitanja kako se demokratski rješava pitanje ukoliko neki pojedinac ne želi da pripada

određenoj etniji nego nekoj drugoj, te koji to racionalni autoritet može dodijeliti kolektivni identitet (Haverić, 2016a, 27).

Iskustvo i trenutna situacija u Bosni i Hercegovini, koja će odrediti i njenu budućnost, pokazuje kako postoji glavna pouka iz ovog slučaja : za uspješnu tranziciju u kulturno-heterogenim društvima ne smiju se uzimati u razmatranje „nikakvi kolektivni zahtjevi dok god nije ostvarena potpuna zaštita pojedinaca.“ (Haverić, 2016a, 420). Složena etnonacionalna struktura u Bosni i Hercegovini zahtijeva da državne institucije stalno preispituju svoj rad kroz dvije ose pravednosti : prema građanima i prema narodima (Vlaisavljević, 144).

Konflikti i politički problemi iz prošlosti, koji su, na ovim prostorima, svakako imali i međuetničku dimenziju, kroz tako zadate kolektivne memorije, utemeljene na etnonacionalnom principu, i danas opterećuju i određuju društvenu i političku stvarnost Bosne i Hercegovine. Odnos između različitih kolektiviteta jeste odnos prema Drugom koji pokazuje svu složenost međuetničkih odnosa na ovim prostorima. Taj odnos jedne etnonacionalne grupe prema Drugima jeste odnos prema drugima koji su, u suštini, veoma bliski.

Taj odnos se može posmatrati kao odnos prema *domaćim strancima* – odnos prema Domaćima koji su strani i Stranima koji su domaći (Vlaisavljević, 2012, 160). Drugi je pripadnik druge nacije i iako dijeli blizinu stanovanja i bliskost u jeziku, te gotovo iste interese i potrebe, njegov identitet je drugačiji, prije svega u konfesionalnom smislu, i zato i jeste Drugi (Vlaisavljević, 160-161). Slika tradicionalnog, višestoljetnog stila života u Bosni i Hercegovini, posebno u ruralnim dijelovima, upravo je bila slika *suživota u susjedstvu* (Vlaisavljević, 157).

Takav koncept suživota jeste omogućavala međuetnička tolerancija – koja je promovirala međuetničko pomirenje, ali uz zadržavanje međuetničke distance. Iskorak koji se desio jeste stvaranje javnog prostora, posebno to predstavljaju gradske sredine, gdje se modernizira političko djelovanje i gdje dolazi do građanskog pristupa etnički Drugome. Taj pristup podrazumijeva da se pripadnici različitih etničkih zajednica međusobno približavaju kao nosioci *istog, građanskog identiteta* (Vlaisavljević, 169-170).

Međutim, taj proces je, umnogome, opterećen ratnim stradanjima u periodu 1992-1995. – to posebno ilustruju podaci o promjeni strukture stanovništva u Bosni i Hercegovini koja sve više nalikuje monolitnim, jednonacionalnim teritorijama (Pejanović, 2021). Tolerancija Drugog je sve više trpljenje Drugog, pa se može govoriti o jednom primjeru historijske regresije u BiH kada je riječ o povratku trpeljivosti kao modela ponašanja (Haverić, 2016a, 369).

Upravo su pojmovi vezani za kolektivitete i građanina, kao i odnosi prema Drugom odredili modele kulturnog sjećanja nacionalnih ideologija u Bosni i Hercegovini. U tim kulturama sjećanja i kolektivnim pamćenjima istaknute su zasluge vlastite nacije, a jezgra za evokaciju određenih slika su pronađena u narativima o podnijetoj žrtvi i(li) o vlastitoj posebnosti. Pokazalo se da se kultura sjećanja neke društvene zajednice očituje kroz činjenicu koja je vrsta odnosa prema prošlosti dominantna u toj zajednici.

Socijalistička ideologija u bivšoj Jugoslaviji je, također, imala svoje kolektivno pamćenje u kojoj su posebno mjesto imali rat, partija i njen lider. I ta kultura sjećanja je evocirala mjesta koja su postala dijelom imaginarne geografije (posebno mjesta bitaka), a njen karakter je, umnogome, odražavao epsku dramatiku i (kolektivnu) sudbinu ovih prostora. Nakon Drugog svjetskog rata nastao je veliki broj država na prostoru bivše Jugoslavije (broj država od Trsta do Urala se u posljednjih sto godina povećao sa šest na preko dvadeset).

Novonastale države na prostorima eks-Jugoslavije su slijedile logiku nacionalnih državnih ideologija, pa su, u skladu s njihovim ciljevima, kreirane i kulture sjećanja. Kreiranje je često podrazumijevalo izmišljanje nekih stvari i „prepravljanje“ prošlosti, kao i zaboravljanje i brisanje

osoba, procesa i događaja koji se nisu uklapali u nove nacionalne ideološke matrice. U tom procesu, između ostalog, *zaboravljeno je* kako je bivša Jugoslavija i njeno društvo ostvarilo „materijalni i kulturni napredak ne samo relativan (tj. u odnosu na društva jednako razvijena prije 1941. ili na druge socijalističke zemlje istočne Evrope poslije 1945.) već i apsolutan (prema svjetskim pokazateljima društvenog razvoja“ - Haverić, 2016b, 77).

Novi modeli kolektivnog pamćenja u nacionalnim ideologijama i politikama identiteta na prostorima bivše Jugoslavije, pa tako i u Bosni i Hercegovini, imali su za cilj da tu prošlost ili izbrišu ili je proglase antinacionalnom, nedemokratskom i totalitarnom. *Nova prošlost* je postala entitet koji se povezuje sa slavnim i herojskim trenucima iz prošlosti nacije. *Nova prošlost* se na ovim prostorima rekonstruirala : „(1) u cilju razgraničenja od srodnih nacija i (2) radi predstavljanja svetu u naročitom misionarskom svetlu“ (Kuljić, 191).

Kultura sjećanja jeste fenomen koji postoji u svakom društvu. Njegova uloga je, prevashodno, usmjerena ka stvaranju i održavanju određenog kontinuiteta društvene zajednice. Kultura sjećanja ima i ulogu da ponudi smisao – davanje smisla događajima iz prošlosti određuje i smisao sadašnjih i budućih aktivnosti kako pojedinca tako i društva. U tom kontekstu kultura sjećanja predstavlja veoma bitan faktor identifikacije pojedinca i pronalaženja njegove uloge u društvu i svijetu.

Dihotomnost koja postoji u pojmu kultura sjećanja, kao i u pojmu kolektivno pamćenje, stvara i potrebu za neprestanim istraživanjem i preispitivanjem. Sjećanje na prošlost, njena obnova i (re)konstrukcija su često veoma komplicirani i konfliktni (posebno na Zapadnom Balkanu). Život s prošlošću znači pronaći prikladnu *ars memorativa* (Kuljić, 207) – razvijati kulturu sjećanja tako da se prošlost ne zaboravi, ali da se, istovremeno, sadašnjost i budućnost ne opterećuju prošlim događajima.

Etnocentrične kulture njeguju kolektivno pamćenje koje nastoji imati svoj kontinuitet, teleološku dimenziju, te, zbog centralizirane perspektive, svoju jednodimenzionalnu i asimetričnu procjenu prošlosti. Takvo pamćenje često trguje s prošlošću, a, u stvari, neophodna je „progresivna nestabilnost slike o prošlosti, jer samo slika koja nije dogma može opominjati“ (Kuljić, 281) i može biti temelj za kritičko preispitivanje onoga što (nam) se desilo. To je preduvjet i za odnos spram mržnje, laži i predrasuda s ciljem iskazivanja ljudske dobrote (Bregman, 2020).

Kulture sjećanja koje nastoje pokazati kontinuitet i kreirati određeni smisao, trebaju imati kritički odnos prema elementima prošlosti neprestano ih istražujući i propitujući. To podrazumijeva i aktivan odnos prema (ne)zaboravu, ali i prema određenim vrijednostima koje imaju univerzalan karakter. Istovremeno to znači i da kultura sjećanja, kao dio kulture uopće, ima ulogu „da pruži našim savremenici ipntelektualne i moralne alate koji će im omogućiti da prežive...“ (Maluf, 2016, 179). U suprotnom ideologizirane kulture sjećanja, posebno u okviru nacionalnih projekata, uvijek će biti potencijalni pogon za sadašnje i buduće konflikte.

Završna razmatranja

Kultura sjećanja je pojam koji ima dosta dodirnih elemenata sa ideologijom i historijom. Kulturno sjećanje ima svoj kolektivni karakter i funkciju prema kojoj treba da omogući nekom društvu njegov kontinuitet i otkrivanje smisla kako u vlastitoj prošlosti i postojanju tako i u egzistenciji drugih država i nacija. Međutim kultura sjećanja se često pretvara u svojevrsnu manipulaciju i distorziju prošlosti čime se nastoje opravdati i legitimirati određena djelovanja vladajućih elita u sadašnjosti i budućnosti.

U tom kontekstu kultura sjećanja je faktor čije funkcioniranje omogućava kreiranje jednodimenzionalnih, asimetričnih narativa koji, evocirajući samo određene a brišući i zaboravljajući neke druge elemente iz prošlosti, državnu, nacionalnu ideologiju pretvaraju u isključivu istinu i vrijednosni okvir za svako političko djelovanje. Takvi društveni konteksti, posebno na Zapadnom Balkanu, bez stalnog kritičkog preispitivanja mogu poslužiti samo kao sredstvo za produbljivanje antagonizama i izazivanje konflikata.

Literatura

1. Althusser, L. (1971). Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes Towards an Investigation). In Durham, G. M.; Kellner, M. D. (2006). *Media and Cultural Studies*. Blackwell Publishing, 79-87.
2. Bregman, R. (2020) : *Ljudski rod – povijest čovječnosti*. Zagreb : Ljevak.
3. Haverić, T. (2016a) : *Ethnos i demokratija – slučaj Bosne i Hercegovine*. Sarajevo : Fondacija Centar za javno pravo.
4. Haverić, T. (2016b) : *Kritika bosanskog uma – ogled o jednom historijski fiksiranom mentalitetu*. Sarajevo : Evropski centar za liberalnu demokratiju.
5. Kuljić, T. (2006) : *Kultura sjećanja – teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd : Čigoja štampa.
6. Maluf, A. (2016) : *Poremećenost sveta – kada se naše civilizacije iscrpe*. Beograd : Laguna.
7. Pejanović, M. (2021) : *Državnost Bosne i Hercegovine u XX. i XXI stoljeću*. Sarajevo : University Press.
8. Velikonja, M. (1996) : *Masade duha – razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središće.
9. Vlaisavljević, U. (2012) : *Avetinjska stvarnost narativne politike*. Sarajevo : Rabic.
10. Žanić, I. (1998) : *Prevarena povijest*. Zagreb : Durieux.

THE (NOT) FORGOTTEN PAST

Abstract

Culture of remembrance is a concept distinguished from history and ideology, but these three often permeate one another and are inseparable. For the ruling elites to evoke past times and create narratives are processes that are typical for modern state (national) ideologies. Such narratives are often related to the myths that portray and describe important events in the history of one nation. The analysis of such narratives found in the Western Balkans countries shows that a great number of images and events from past are now forgotten and that the people of this region mostly remember only those symbols that forecast unpleasant and threatening future.

Key words: culture of remembrance, ideology, collective memory, history, myth